

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2026. № 3.

ISSN 2307-2105

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.3.36>

УДК 336.226.322:339.543

Ю. С. Бездушна,

д. е. н., професор, завідувач відділу обліку та оподаткування,

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9866-511X>

О. Д. Панченко,

PhD, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,

ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8326-5888>

Ю. С. Нежид,

PhD, старший науковий співробітник відділу обліку та оподаткування,

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2807-0687>

**МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ У СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ
КРИТИЧНОГО ІМПОРТУ: ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ТА ЗАРУБІЖНИЙ
ДОСВІД**

Yu. Bezdushna,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Accounting and Taxation, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics",

O. Panchenko,

PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation, Separated Subdivision of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine «Nizhyn Agrotechnical Institute»

Yu. Nezhyd,

PhD, Senior Researcher at the Department of Accounting and Taxation, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

VAT ADMINISTRATION MECHANISM IN THE CRITICAL IMPORT REGULATION SYSTEM: DOMESTIC PRACTICE AND FOREIGN EXPERIENCE

У статті проведено дослідження механізму адміністрування податку на додану вартість (далі – ПДВ) у системі регулювання критичного імпорту. Встановлено, що в умовах воєнного стану механізм адміністрування ПДВ набув системоутворюючого значення у сфері регулювання критичного імпорту, оскільки забезпечує баланс між фіскальними інтересами держави та необхідністю безперебійного постачання стратегічно важливих товарів. З'ясовано, що запровадження режиму критичного імпорту в Україні супроводжувалося трансформацією механізмів адміністрування ПДВ, зокрема через застосування податкових пільг, знижених ставок і звільнення від оподаткування окремих категорій товарів, а також інтеграцію податкового та валютного регулювання. Доведено, що такі інструменти сприяли зниженню податкового навантаження на імпорт критично важливих ресурсів, забезпеченню стабільності їх постачання, збереженню валютних резервів і

підтриманню фінансової стійкості держави. У результаті порівняльного аналізу вітчизняної практики та зарубіжного досвіду встановлено, що в Україні механізм адміністрування ПДВ виконує центральну роль у регулюванні критичного імпорту, тоді як у США домінує інституційно-координаційна модель без прямого використання ПДВ як регуляторного інструменту, а у Великій Британії застосовуються гнучкі податкові механізми, включаючи податкові пільги, відстрочення сплати ПДВ та цифровізацію митно-податкових процедур. Обґрунтовано, що ефективність адміністрування ПДВ у сфері критичного імпорту визначається рівнем координації між податковими, митними та валютними органами, застосуванням адаптивних податкових інструментів і розвитком цифрових технологій. Доведено, що удосконалення механізму адміністрування ПДВ у системі регулювання критичного імпорту має ґрунтуватися на впровадженні інституційно-координаційного підходу, розширенні можливостей відстроченого обліку ПДВ, підвищенні рівня цифровізації податково-митних процедур та переході до аналітично орієнтованої моделі податкового адміністрування.

In the paper studies the value added tax (hereinafter referred to as VAT) administration mechanism in the critical import regulation system. It is established that under martial law, the VAT administration mechanism has acquired a system-forming significance in the field of critical import regulation, as it ensures a balance between the fiscal interests of the state and the need for uninterrupted supply of strategically important goods. It is found that the introduction of the critical import regime in Ukraine was accompanied by a transformation of VAT administration mechanisms, in particular through the application of tax benefits, reduced rates and exemption from taxation of certain categories of goods, as well as the integration of tax and currency regulation. It is proven that such instruments contributed to reducing the tax burden on the import of critical resources, ensuring the stability of

their supply, preserving foreign exchange reserves and maintaining the financial stability of the state. As a result of a comparative analysis of domestic practice and foreign experience, it was established that in Ukraine the VAT administration mechanism plays a central role in regulating critical imports, while in the USA the institutional and coordination model without the direct use of VAT as a regulatory instrument dominates, and in the UK flexible tax mechanisms are used, including tax benefits, VAT deferral and digitalization of customs and tax procedures. It is substantiated that the effectiveness of VAT administration in the field of critical imports is determined by the level of coordination between tax, customs and currency authorities, the use of adaptive tax instruments and the development of digital technologies. It is proven that improving the VAT administration mechanism in the critical import regulation system should be based on the implementation of an institutional and coordination approach, expanding the possibilities of deferred VAT accounting, increasing the level of digitalization of tax and customs procedures and transition to an analytically oriented model of tax administration.

Ключові слова: ПДВ, імпорт, контроль, облік, товари критичного імпорту, податкове адміністрування.

Keywords: VAT, import, control, accounting, critical import goods, tax administration.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зростання ролі імпорту у забезпеченні функціонування національних економік обумовлює підвищену увагу до формування ефективних механізмів його державного регулювання, зокрема у сфері податкового адміністрування. Особливого значення набувають імпортні потоки критично важливих товарів, від стабільності та безперервності яких залежить підтримання виробничих процесів, функціонування ключових

секторів економіки та задоволення базових суспільних потреб. За таких умов система адміністрування ПДВ виходить за межі суто фіскального інструментарію та набуває регуляторного характеру, впливаючи на параметри імпорتنих потоків і ринкову рівновагу.

Водночас практика податкового регулювання імпорту виявляє низку суперечностей між фіскальними інтересами держави та потребою забезпечення безперервного доступу до критично необхідної продукції. Зарубіжний досвід свідчить про активне використання диференційованих механізмів адміністрування ПДВ – податкових пільг, відстрочок сплати податкових зобов'язань, звільнення окремих категорій товарів від оподаткування або спрощених адміністративних процедур – як інструментів оперативного реагування на зміни зовнішньоекономічної кон'юнктури. Водночас відсутність належної інституційної узгодженості та чітких критеріїв застосування таких інструментів може знижувати ефективність державного впливу на імпортні процеси.

У міжнародній економічній практиці імпорту розглядається як фактор, здатний обмежувати цінову владу внутрішніх виробників і сприяти підтриманню конкурентного середовища, однак результативність такого впливу значною мірою залежить від параметрів митно-податкового регулювання та адміністративної спроможності держави. У цьому контексті недостатньо дослідженим залишається питання чутливості імпорتنих потоків до змін податкового навантаження, зокрема через механізм ПДВ, що ускладнює визначення меж допустимого фіскального впливу без створення ризиків для економічної безпеки та стабільності внутрішнього ринку. У зв'язку з цим, вбачаємо за необхідність проведення аналізу механізму адміністрування ПДВ у системі регулювання критичного імпорту, з урахуванням вітчизняної практики та зарубіжного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження свідчать про значну увагу науковців і міжнародних організацій до проблематики адміністрування ПДВ як ключового інструменту фіскальної політики та регулювання зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД), зокрема в умовах кризових явищ і обмежень імпорту. К. Е. Хікман обґрунтовує необхідність удосконалення механізмів адміністрування податків через підвищення ефективності процедур контролю, прозорості та адаптації податкової системи до сучасних економічних викликів, що має безпосереднє значення для оптимізації адміністрування ПДВ при імпортних операціях. Р. Аві-Йонах визначає фундаментальні цілі оподаткування, зокрема фіскальну ефективність, справедливість і економічну нейтральність, що формують концептуальні засади функціонування непрямих податків, включаючи ПДВ як інструмент державного регулювання.

Вагомий внесок у формування сучасних підходів до побудови ефективної системи непрямого оподаткування зроблено у дослідженні Дж. Міррліса та співавторів, які обґрунтовують необхідність структурної оптимізації податкової системи з метою забезпечення економічної ефективності та мінімізації викривлень у ЗЕД. Л. Ледерман акцентує увагу на ролі третіх сторін у забезпеченні податкової дисципліни, підкреслюючи важливість інтеграції банківських і митних інституцій у процес адміністрування податків, що є особливо актуальним у межах контролю за критичним імпортом. Водночас теоретичні підходи Й. Шумпетера підкреслюють визначальну роль податкової системи у забезпеченні фінансової стійкості держави, особливо в умовах криз і структурних трансформацій економіки. Проведений аналіз наукових праць засвідчує, що механізм адміністрування ПДВ є важливим інструментом державного регулювання критичного імпорту, який забезпечує не лише фіскальну ефективність, але й виконує функцію підтримки економічної стабільності та безперервності постачання стратегічних товарів.

Незважаючи на наявність досліджень у сфері адміністрування ПДВ, недостатньо вивченими залишаються особливості його функціонування у системі регулювання критичного імпорту в умовах воєнного стану. Зокрема, потребують подальшого дослідження механізми адаптації адміністрування імпортного ПДВ, а також можливості впровадження ефективних зарубіжних практик у національну систему.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є проведення аналіз механізму адміністрування ПДВ у системі регулювання критичного імпорту, оцінка особливостей його функціонування у вітчизняній практиці та узагальнення зарубіжного досвіду з метою визначення напрямів підвищення ефективності податкового регулювання імпортних операцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податкова система розглядається як інституційний механізм, спрямований передусім на формування дохідної частини державного бюджету, проте її функціональне призначення не обмежується виключно фіскальною роллю [1, с. 1723]. У широкому інституційно-економічному розумінні податкова система являє собою комплексну інфраструктуру, що забезпечує процес установа, обчислення, адміністрування та контролю за сплатою податкових платежів, включаючи податкову політику, нормативно-правові регламенти, діяльність органів податкового адміністрування, а також інформаційні ресурси, необхідні для визначення податкових зобов'язань платників.

У сучасних економічних системах податкова система виконує багатофункціональну роль, поєднуючи фіскальні, регуляторні, розподільчі та стабілізаційні функції [2, с. 3-4]. Зокрема, регуляторна функція реалізується через формування економічних стимулів або обмежень для суб'єктів господарювання, що дозволяє державі впливати на структуру економічної діяльності, напрями ресурсного забезпечення та динаміку зовнішньоекономічних операцій. У цьому контексті податкові інструменти,

включаючи ПДВ, виступають важливим елементом механізму державного регулювання імпорتنих потоків, оскільки безпосередньо впливають на фінансові умови здійснення імпорتنих операцій, рівень їх економічної доступності та інтенсивність інтеграції національної економіки у глобальні виробничі ланцюги.

Особливого значення податкова система набуває як інституційний інструмент забезпечення макроекономічної стабільності в умовах економічної невизначеності, структурних трансформацій або кризових явищ. Завдяки наявності сформованих процедур адміністрування, податкова система здатна адаптуватися до змін економічного середовища шляхом застосування адміністративних механізмів, включаючи зміну процедурних аспектів адміністрування, коригування строків виконання податкових зобов'язань, а також оптимізацію механізмів податкового контролю та обліку [3-6]. Така адаптивність податкової системи забезпечує підтримання безперервності економічних процесів, зниження ризиків фінансової дестабілізації суб'єктів господарювання та підвищення ефективності функціонування державних фінансових інститутів.

У системі адміністрування ПДВ ключове значення набуває інформаційна функція податкової системи, яка забезпечує акумулювання, систематизацію та верифікацію достовірних даних щодо масштабів економічної активності суб'єктів господарювання, руху фінансових ресурсів, а також обсягів і структури зовнішньоекономічних операцій, зокрема імпорتنих потоків. Податкова інформація, що формується в процесі адміністрування ПДВ, дозволяє державним органам здійснювати ефективний контроль за імпортними операціями, забезпечувати належний рівень податкової дисципліни та запобігати ухиленню від оподаткування [7]. Даний аспект набуває особливої актуальності у сфері критичного імпорту, де ефективність механізмів податкового адміністрування безпосередньо впливає на своєчасність

надходження стратегічно важливих товарів та ресурсів, а також на фінансову стабільність державного бюджету.

Крім того, податкова система виконує стабілізаційну функцію шляхом забезпечення передбачуваності та правової визначеності економічної діяльності, що є ключовою умовою ефективного функціонування ринкової економіки [8, с. 44]. Стабільність і прозорість механізмів податкового адміністрування сприяють зниженню трансакційних витрат суб'єктів господарювання, підвищують рівень їх фінансової ліквідності та забезпечують формування сприятливого інституційного середовища для здійснення зовнішньоекономічної діяльності, включаючи імпорт критично важливих товарів.

Механізм адміністрування ПДВ виступає не лише інструментом фіскального забезпечення бюджету, але й важливим елементом державного регулювання імпортних процесів, який забезпечує баланс між фіскальними інтересами держави та необхідністю підтримання безперервного функціонування економіки. Ефективність адміністрування ПДВ при імпорті визначає рівень податкового навантаження на імпортні операції, впливає на фінансову спроможність суб'єктів господарювання здійснювати імпорт стратегічних ресурсів та формує передумови для забезпечення економічної безпеки держави.

Концептуально зазначені положення узгоджуються з теорією «податкової держави», відповідно до якої податкова система виступає фундаментальним інституційним механізмом функціонування держави та її економічної стійкості, забезпечуючи здатність державних фінансових інститутів адаптуватися до економічних викликів та підтримувати стабільність економічної системи [9, с. 101, 110–115].

Тож, податкова система, і зокрема механізм адміністрування ПДВ, виконує комплексну функцію, поєднуючи фіскальне забезпечення бюджету, регулювання імпортних потоків, формування інформаційної бази для

державного управління та забезпечення макроекономічної стабільності. У сфері критичного імпорту ефективність адміністрування ПДВ набуває системоутворюючого значення, оскільки визначає як фінансові параметри імпорتنих операцій, так і загальну ефективність механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Повномасштабне військове вторгнення РФ та запровадження воєнного стану зумовили докорінну трансформацію механізмів державного регулювання імпорتنих операцій в Україні, зокрема у сфері адміністрування ПДВ. Обмеженість валютних ресурсів, необхідність забезпечення обороноздатності держави та підтримання функціонування базових секторів економіки обумовили запровадження режиму критичного імпорту, який став одним із ключових інструментів фіскального та валютного регулювання.

Нормативною основою функціонування критичного імпорту стали постанови Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 153 «Про перелік товарів критичного імпорту» та від 16.03.2022 № 289 «Деякі питання товарів критичного імпорту», якими було визначено перелік товарів і критерії їх віднесення до критично важливих для економіки держави в умовах воєнного стану [10; 11]. Водночас поняття «критичний імпорт» не було закріплене на законодавчому рівні, що зумовило використання підзаконних актів як основного інструменту регулювання імпорتنих та пов'язаних з ними податкових операцій.

Запровадження режиму критичного імпорту суттєво вплинуло на механізм адміністрування ПДВ, оскільки імпортні операції є одним із ключових об'єктів оподаткування, у межах яких виникають податкові зобов'язання з ПДВ. У період воєнного стану держава застосувала диференційований підхід до оподаткування імпорتنих операцій, зосередивши податкові преференції на товарах і послугах, що мають стратегічне значення для забезпечення

життєдіяльності населення, функціонування виробничих підприємств, енергетичної безпеки та сектору оборони.

Особливе місце у системі адміністрування ПДВ посіли податкові пільги, запроваджені Постановою КМУ від 16.03.2022 № 291, якою на період дії воєнного стану було передбачено звільнення від оподаткування ПДВ операцій із ввезення на митну територію України лікарських засобів, медичних виробів та допоміжних засобів до них [12]. Такі заходи мали не лише соціальне, а й фіскально-стабілізаційне значення, оскільки дозволили оперативно забезпечити внутрішній ринок критично важливою продукцією за мінімального податкового навантаження.

Окремим напрямом адаптації механізму адміністрування ПДВ стало податкове стимулювання імпорту пального. В умовах воєнного стану операції з ввезення бензину, газу та нафтопродуктів оподатковувалися за зниженими ставками акцизного податку, а ПДВ застосовувався за пільговою ставкою 7 %, що суттєво зменшило фіскальний тиск на імпортерів та забезпечило стабільність постачання пального для потреб цивільної економіки і сектору безпеки та оборони [13]. У цьому контексті ПДВ виступив не лише фіскальним інструментом, а й елементом антикризового регулювання критичних імпортних потоків.

Важливим аспектом адміністрування ПДВ у системі критичного імпорту стало його поєднання з валютним регулюванням. Відповідно до Постанови Правління НБУ від 24.02.2022 № 18, здійснення валютних платежів за імпортними операціями було дозволено виключно щодо товарів і послуг, віднесених до категорії критичних [14]. Такий підхід фактично синхронізував податкове та валютне адміністрування, обмеживши можливість формування податкового кредиту з ПДВ за некритичними імпортними операціями та мінімізувавши відтік валютних ресурсів.

У липні 2022 року перелік товарів критичного імпорту було скасовано, однак перелік критичних послуг залишився чинним, що зберегло вибіркового характеру валютних і податкових обмежень. Даний підхід свідчить про еволюцію механізму адміністрування ПДВ від жорсткого перелікового регулювання до більш гнучкої моделі, орієнтованої на контроль фінансових потоків та забезпечення макроекономічної стабільності.

Загалом, вітчизняна практика адміністрування ПДВ у системі регулювання критичного імпорту засвідчує, що в умовах воєнного стану ПДВ виконує подвійну функцію: з одного боку – залишається одним із ключових джерел бюджетних надходжень, а з іншого – використовується як інструмент селективного стимулювання імпорту стратегічно важливих товарів і послуг. Запроваджені податкові пільги та обмеження дозволили зменшити фіскальне навантаження на критичний імпорт, зберегти золотовалютні резерви та підтримати економічну стійкість держави в умовах кризових викликів [15; 16].

З огляду на зростання ролі критичного імпорту в умовах глобальної нестабільності, воєнних ризиків та порушення ланцюгів постачання, особливої актуальності набуває аналіз міжнародного досвіду державного регулювання імпорту потоків, зокрема крізь призму податкових та митно-адміністративних механізмів. Порівняння вітчизняної практики адміністрування ПДВ при ввезенні критично важливих товарів із підходами, що застосовуються у провідних економіках світу, дає змогу ідентифікувати інституційні переваги, регуляторні прогалини та потенційні напрями вдосконалення національної моделі. Особливий науковий інтерес у цьому контексті становить досвід країн із розвиненими системами управління критично важливими ресурсами та усталеними податковими механізмами, зокрема Сполучених Штатів Америки та Великої Британії, які сформували комплексні системи забезпечення безперебійного імпорту критично важливих ресурсів, поєднуючи інструменти торговельної політики, митного адміністрування, фінансової підтримки бізнесу

та цифровізації прикордонних процедур. Хоча в цих країнах ПДВ або його аналоги не завжди виступають центральним елементом регулювання критичного імпорту, саме інституційна логіка зниження фіскальних і адміністративних бар'єрів є показовою для порівняння з українською практикою тимчасових пільг з ПДВ та митних платежів.

У Сполучених Штатах Америки підхід до регулювання критично важливих товарів і ресурсів формується в межах комплексної політики забезпечення стійкості критичної інфраструктури. Відповідно до Presidential Policy Directive 21 (PPD-21) «Critical Infrastructure Security and Resilience», у США ідентифіковано 16 секторів критичної інфраструктури, активи, системи та мережі яких мають вирішальне значення для національної безпеки, економічної стабільності, охорони здоров'я та громадської безпеки. Ця директива замінила Homeland Security Presidential Directive 7 (HSPD-7), якою ще у 2003 році було закладено основи ідентифікації, пріоритизації та захисту критичної інфраструктури від системних загроз.

Характерною рисою американської моделі є те, що регулювання критичних ресурсів має переважно інституційно-координаційний характер, а не фіскально-орієнтований. У США відсутній ПДВ у класичному європейському розумінні, що зумовлює відсутність прямого механізму податкового адміністрування ПДВ щодо імпорту критичних товарів. Натомість державне втручання реалізується через систему секторальних відповідальних органів (Sector-Specific Agencies), які координують політику у відповідних галузях (енергетика, фінанси, охорона здоров'я, транспорт тощо), а також через митно-тарифні інструменти, державні закупівлі та спеціальні програми забезпечення стійкості ланцюгів постачання.

Тож, у США імпорт товарів, що мають критичне значення, розглядається насамперед як елемент національної безпеки та економічної стійкості, а не як об'єкт податкового стимулювання. Фіскальні інструменти застосовуються

опосередковано і не відіграють визначальної ролі у регулюванні критичного імпорту, що принципово відрізняє американську модель від української, де саме механізм адміністрування ПДВ став ключовим регулятором імпорتنих потоків у кризових умовах [17-19].

Іншим є підхід Великої Британії, де ПДВ залишається важливим інструментом державного регулювання економічних процесів, у тому числі в умовах криз та надзвичайних ситуацій. Британська модель ґрунтується на концепції усунення тарифних і нетарифних бар'єрів як ключової умови підтримки бізнес-середовища та стійкості ланцюгів постачання. У кризові періоди держава використовує механізм податкових послаблень як інструмент швидкого реагування, що дозволяє знизити податкове навантаження на імпорт та постачання стратегічно важливих товарів без запровадження жорстких адміністративних заборон. При цьому ключову роль відіграє не формування закритих переліків критичного імпорту, а гнучке коригування ставок ПДВ та розширення переліку операцій, що підпадають під податкові пільги.

Через мережу угод про вільну торгівлю Велика Британія зменшує витрати імпортерів за рахунок спрощення митних процедур, прискорення оформлення товарів та підвищення прозорості ліцензійних вимог. Особливе значення має можливість відстрочення сплати митних платежів і податків до моменту випуску товарів у вільний обіг, що фактично виконує функцію фінансового стимулу для імпортерів критичних ресурсів і може бути співвіднесене з українською практикою відтермінування або звільнення від сплати ПДВ при імпорті окремих категорій товарів у кризових умовах.

Додатково британський досвід демонструє ефективність цифрових рішень, зокрема впровадження єдиного торговельного вікна та електронних платформ для виконання імпорتنих формальностей. Ці інструменти дозволяють не лише знизити адміністративне навантаження на бізнес, а й підвищити керованість податкових потоків, мінімізувати затримки при митному

оформленні та забезпечити прогнозованість податкових зобов'язань. У контексті адміністрування ПДВ це створює передумови для більш ефективного контролю без надмірного фіскального тиску [20; 21].

Порівняння досвіду США, Великої Британії та України свідчить про існування різних моделей регулювання критичного імпорту. Американський підхід базується на інституційній координації та безпековій логіці, британський – на гнучкому використанні податкових інструментів у межах системи ПДВ, тоді як українська практика в умовах воєнного стану характеризується поєднанням фіскальних, валютних та адміністративних обмежень із ключовою роллю адміністрування ПДВ (табл. 1).

Таблиця 1. Порівняльна характеристика механізмів регулювання критичного імпорту та адміністрування ПДВ в Україні, США та Великій Британії

Критерій порівняння	Україна	США	Велика Британія
Нормативно-правова основа	Постанови КМУ № 153 від 24.02.2022 та № 289 від 16.03.2022; акти НБУ щодо валютних обмежень; податкові пільги в умовах воєнного стану	Presidential Policy Directive 21 (PPD-21); Defense Production Act; нормативні акти щодо забезпечення стійкості критичної інфраструктури	VAT Act 1994; Finance Acts; нормативні акти HM Treasury та HMRC щодо податкових пільг і митних процедур
Наявність ПДВ та його роль у регулюванні імпорту	ПДВ є ключовим інструментом регулювання критичного імпорту; застосовуються пільги, звільнення та знижені ставки	Класичний ПДВ відсутній; застосовуються податки з продажу (sales taxes) на рівні штатів; регулювання імпорту здійснюється переважно через митні та інституційні механізми	ПДВ є базовим податком на імпорт; застосовуються нульові ставки, звільнення та механізми відстрочення сплати

Продовження таблиці 1.

Критерій порівняння	Україна	США	Велика Британія
Податкові пільги для критичного імпорту	Звільнення від оподаткування ПДВ при імпорті медичних товарів, застосування пільгових ставок ПДВ для пального та тимчасові податкові преференції для окремих категорій критичного імпорту	Податкові пільги застосовуються обмежено; основний акцент – на державних закупівлях, субсидіях та фінансовій підтримці	Активне використання нульових ставок ПДВ та відстрочення сплати імпортного ПДВ
Інституційний підхід до визначення критичних товарів	Формування офіційних переліків критичного імпорту на основі рішень уряду	Ідентифікація критичних секторів через систему Sector-Specific Agencies та DHS	Визначення стратегічних товарів через економічні та галузеві пріоритети без жорстких переліків
Зв'язок податкового та валютного регулювання	Тісна інтеграція податкових і валютних механізмів, за якої проведення валютних розрахунків дозволяється лише щодо операцій критичного імпорту	Валютні обмеження відсутні; акцент на ринкових механізмах і фінансовій стабільності	Валютні обмеження відсутні; акцент на податкових і митних інструментах
Цифровізація адміністрування імпорту та ПДВ	Часткова цифровізація (електронне адміністрування ПДВ, митні електронні декларації)	Високий рівень цифровізації митних процедур і систем контролю постачання	Повністю цифровізована система адміністрування ПДВ та митних процедур
Стратегічна мета державного регулювання імпорту	Забезпечення економічної стабільності, збереження валютних резервів і підтримка обороноздатності	Забезпечення національної безпеки та стійкості критичної інфраструктури	Підтримка стабільності ринку, забезпечення безперервності ланцюгів постачання та стимулювання бізнесу
Роль ПДВ у системі регулювання критичного імпорту	Центральний інструмент фіскального та регуляторного впливу	Допоміжний або відсутній як інструмент регулювання	Важливий інструмент економічного стимулювання та підтримки імпорту

Джерело: сформовано автором на основі джерел: [10-12; 14; 17-21].

Такий порівняльний аналіз створює підґрунтя для подальшого визначення можливостей удосконалення вітчизняного механізму регулювання критичного імпорту з урахуванням зарубіжного досвіду.

Інституційно-координаційна модель управління критичними ресурсами, сформована у США, характеризується високим рівнем міжвідомчої взаємодії та спрямована на забезпечення безперервності стратегічних ланцюгів постачання. Її ключовою особливістю є пріоритет координаційних механізмів над суто фіскальними інструментами. У межах цієї моделі податкове регулювання виконує допоміжну функцію, тоді як основне значення мають інституційна взаємодія державних органів, оперативний обмін інформацією та узгоджене управління імпортними потоками. Для України імплементація такого підходу передбачає трансформацію адміністрування ПДВ від фіскально орієнтованої моделі до інтегрованої системи регулювання імпорту, що поєднує податкові, митні та валютні інструменти з механізмами забезпечення економічної безпеки.

Практичну цінність становить досвід Великої Британії щодо застосування механізму відстроченого обліку ПДВ при імпорті, який дозволяє відображати податкові зобов'язання у звітності без їх негайної сплати під час митного оформлення. Це забезпечує збереження ліквідності підприємств, знижує фінансове навантаження та сприяє стабільності імпортних операцій. В умовах воєнного стану в Україні адаптація такого механізму може підвищити фінансову стійкість імпортерів критичних товарів без втрати контролю за податковими надходженнями.

Важливим напрямом підвищення ефективності адміністрування ПДВ є цифровізація податкових і митних процедур. Використання електронних платформ та автоматизованих систем обробки даних забезпечує прозорість імпортних операцій, скорочує адміністративні витрати та підвищує ефективність податкового контролю. Це створює умови для переходу до

аналітично орієнтованої моделі адміністрування, заснованої на моніторингу операцій і управлінні ризиками.

Отже, ефективність адміністрування ПДВ у системі регулювання критичного імпорту визначається рівнем інституційної координації, застосуванням гнучких податкових механізмів та ступенем цифровізації податково-митних процедур.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На основі проведеного дослідження встановлено, що механізм адміністрування ПДВ виступає ключовим інституційно-економічним інструментом регулювання критичного імпорту, який поєднує фіскальну, регуляторну та інформаційно-контрольну функції, забезпечуючи формування доходів державного бюджету, контроль імпорتنих потоків та підтримання макроекономічної стабільності. Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду засвідчив, що у США регулювання критичного імпорту ґрунтується переважно на інституційно-координаційній моделі управління критичною інфраструктурою, тоді як у Великій Британії ПДВ використовується як гнучкий інструмент економічного стимулювання імпорту через механізми податкових пільг, відстрочення податкових зобов'язань та цифровізації адміністрування. Обґрунтовано, що імплементація окремих елементів зазначених підходів, зокрема посилення міжвідомчої координації, застосування механізму відстроченого обліку імпортного ПДВ та розширення цифрових інструментів податково-митного адміністрування, сприятиме підвищенню ефективності функціонування національної системи регулювання критичного імпорту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні напрямів удосконалення механізму адміністрування ПДВ у системі регулювання критичного імпорту, зокрема шляхом підвищення рівня інституційної координації між податковими, митними та валютними органами, упровадження гнучких податкових механізмів підтримки імпорту стратегічно

важливих товарів, а також розширення цифровізації податково-митних процедур. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням інтегрованої моделі адміністрування ПДВ, орієнтованої на забезпечення економічної безпеки держави, підвищення стійкості ланцюгів постачання та оптимізацію податкового регулювання критичного імпорту в умовах глобальних економічних викликів.

Література

1. Hickman K. E. Administering the tax system we have. *Duke Law Journal*. 2014. Vol. 63. № 8. P. 1717–1770.
2. Avi-Yonah R. The three goals of taxation. *Tax Law Review*. 2006. Vol. 60. № 1. P. 1–28.
3. OECD. Consumption Tax Trends 2020: VAT/GST and Excise Rates, Trends and Policy Issues. Paris : OECD Publishing, 2020.
4. OECD. OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19): Job Retention Schemes During the COVID-19 Lockdown and Beyond. 2020. URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/job-retention-schemes-during-the-covid-19-lockdown-and-beyond-0853ba1d.html> (дата звернення: 07.02.2026).
5. OECD. OECD Secretariat Analysis of Tax Treaties and the Impact of the COVID-19 Crisis. 2020. URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/oecd-secretariat-analysis-of-tax-treaties-and-the-impact-of-the-covid-19-crisis-947dcb01.html> (дата звернення: 07.02.2026).
6. OECD. Tax and Fiscal Policy in Response to the Coronavirus Crisis: Strengthening Confidence and Resilience. Paris : OECD Publishing, 2020. URL: https://www.oecd.org/en/publications/tax-and-fiscal-policy-in-response-to-the-coronavirus-crisis-strengthening-confidence-and-resilience_60f640a8-en.html (дата звернення: 07.02.2026).

7. Lederman L. Statutory speed bumps: the roles third parties play in tax compliance. *Stanford Law Review*. 2007. Vol. 60. № 3. P. 695–743.
8. Mirrlees J., Adam S., Besley T., Blundell R., Bond S., Chote R., Gammie M., Johnson P., Myles G., Poterba J. *Tax by Design: The Mirrlees Review*. Oxford : Oxford University Press, 2011.
9. Schumpeter J. The crisis of the tax state. In: Swedburg R., ed. *Joseph A. Schumpeter: The Economics and Sociology of Capitalism*. Princeton : Princeton University Press, 1991. P. 91–140.
10. Про перелік товарів критичного імпорту : Постанова КМУ № 153 від 24 лютого 2022 р.. *Офіційний вісник України*. 2022. № 29. С. 7. Ст. 1562.
11. Деякі питання товарів критичного імпорту : Постанова КМУ № 289 від 16.03.2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 25. С. 449. Ст. 1357.
12. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2015 р. № 1153 і від 7 березня 2022 р. № 216: Постанова КМУ № 291 від 16 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/291-2022-%D0%BF> (дата звернення: 07.02.2026).
13. Які спрощення для ввезення гуманітарки діють під час війни. Тижневик «Головбух». 2022. URL: <https://www.golovbukh.ua/news/29786-yak-sproshchennya-dlya-vvezennya-gumantarki-dyut-pd-chas-vyni> (дата звернення: 07.02.2026).
14. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління НБУ від 24.02.2022 № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0018500-22> (дата звернення: 07.02.2026).
15. Моніторинг сприяння торгівлі в Україні. Період моніторингу: 9 червня – 10 липня 2022 року. *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*. 2022. № 73. 11 с.
16. Скрипник С., Процевят О., Воронова О. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та*

супільство. 2022. № 38. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47> (дата звернення: 07.02.2026).

17. Cybersecurity & Infrastructure Security Agency. Critical infrastructure sectors : веб-сайт. URL: <https://www.cisa.gov/topics/critical-infrastructure-security-and-resilience/critical-infrastructure-sectors> (дата звернення: 07.02.2026).

18. Cybersecurity & Infrastructure Security Agency. Presidential Policy Directive (PPD) 21: Critical infrastructure security and resilience : веб-сайт. URL: <https://www.cisa.gov/resources-tools/resources/presidential-policy-directive-ppd-21-critical-infrastructure-security-and> (дата звернення: 07.02.2026).

19. Cybersecurity & Infrastructure Security Agency. Homeland Security Presidential Directive 7. 2003. URL: <https://www.cisa.gov/news-events/directives/homeland-security-presidential-directive-7> (дата звернення: 07.02.2026).

20. HM Revenue & Customs. Check when you can account for import VAT on your VAT return. 2020. URL: <https://www.gov.uk/guidance/check-when-you-can-account-for-import-vat-on-your-vat-return> (дата звернення: 07.02.2026).

21. Department for Business and Trade. UK critical imports and supply chains strategy. 2024. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-critical-imports-and-supply-chains-strategy> (дата звернення: 07.02.2026).

References

1. Hickman, K. E. (2014), “Administering the tax system we have”, *Duke Law Journal*, vol. 63, no. 8, pp. 1717–1770.

2. Avi-Yonah, R. (2006), “The three goals of taxation”, *Tax Law Review*, vol. 60, no. 1, pp. 1–28.

3. OECD (2020), *Consumption Tax Trends 2020: VAT/GST and Excise Rates, Trends and Policy Issues*, OECD Publishing, Paris, France.

4. OECD (2020), OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19): Job Retention Schemes During the COVID-19 Lockdown and Beyond “”, available at: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/job-retention-schemes-during-the-covid-19-lockdown-and-beyond-0853ba1d.html> (accessed February 7, 2026).

5. OECD (2020), “OECD Secretariat Analysis of Tax Treaties and the Impact of the COVID-19 Crisis”, available at: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/oecd-secretariat-analysis-of-tax-treaties-and-the-impact-of-the-covid-19-crisis-947dcb01.html> (accessed February 7, 2026).

6. OECD (2020), “Tax and Fiscal Policy in Response to the Coronavirus Crisis: Strengthening Confidence and Resilience”, OECD Publishing, available at: https://www.oecd.org/en/publications/tax-and-fiscal-policy-in-response-to-the-coronavirus-crisis-strengthening-confidence-and-resilience_60f640a8-en.html (accessed February 7, 2026).

7. Lederman, L. (2007), “Statutory speed bumps: the roles third parties play in tax compliance”, *Stanford Law Review*, vol. 60, no. 3, pp. 695–743.

8. Mirrlees, J., Adam, S., Besley, T., Blundell, R., Bond, S., Chote, R., Gammie, M., Johnson, P., Myles, G. and Poterba, J. (2011), *Tax by Design: The Mirrlees Review*, Oxford University Press, Oxford, UK.

9. Schumpeter, J. (1991), *The crisis of the tax state*. In: Swedburg R. (ed.) Joseph A. Schumpeter: The Economics and Sociology of Capitalism, Princeton University Press, Princeton, USA, pp. 91–140.

10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Resolution “On the list of critical import goods”, *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, vol. 29, p. 7, art. 1562.

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Resolution “Some issues of critical import goods”, *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, vol. 25, p. 449, art. 1357.

12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), Resolution “On amendments to resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 2, 2015 no. 1153 and

March 7, 2022 no. 216”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/291-2022-%D0%BF> (accessed July 24, 2024).

13. Holobukh (2022), “What simplifications for humanitarian imports apply during the war”, available at: <https://www.golobukh.ua/news/29786-yak-sproshchennya-dlya-vvezennya-gumantarki-dyut-pd-chas-vyni> (accessed July 24, 2024).

14. National Bank of Ukraine (2022), Resolution “On the operation of the banking system during the period of martial law”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0018500-22> (accessed July 24, 2024).

15. Institute for Economic Research and Policy Consultancy (2022), “Trade Facilitation Monitoring in Ukraine. Monitoring period: June 9 – July 10, 2022”, vol. 73, 11 p.

16. Skrypnyk, S., Protseviat, O. and Voronova, O. (2022), “Peculiarities of regulation of foreign economic activity under martial law”, *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 38, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47> (accessed July 24, 2024).

17. Cybersecurity & Infrastructure Security Agency (2026), “Critical infrastructure sectors”, available at: <https://www.cisa.gov/topics/critical-infrastructure-security-and-resilience/critical-infrastructure-sectors> (accessed February 7, 2026).

18. Cybersecurity & Infrastructure Security Agency (2026), “Presidential Policy Directive (PPD) 21: Critical infrastructure security and resilience”, available at: <https://www.cisa.gov/resources-tools/resources/presidential-policy-directive-ppd-21-critical-infrastructure-security-and> (accessed February 7, 2026).

19. Cybersecurity & Infrastructure Security Agency (2003), “Homeland Security Presidential Directive 7”, available at: <https://www.cisa.gov/news-events/directives/homeland-security-presidential-directive-7> (accessed February 7, 2026).

20. HM Revenue & Customs (2020), “Check when you can account for import VAT on your VAT return”, available at: <https://www.gov.uk/guidance/check-when-you-can-account-for-import-vat-on-your-vat-return> (accessed February 7, 2026).

21. Department for Business and Trade (2024), “UK critical imports and supply chains strategy”, available at: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-critical-imports-and-supply-chains-strategy> (accessed February 7, 2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 15.03.26

Прорецензовано / Revised: 18.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 20.03.26